

מלכות מלאה בסערה

נוטים לראות בה מין אישה חסודה, רוחנית ושוכנת ערפל, אבל בזלדה
היה משהו עז, דעתני ונטול כל שיוך. יש מלכות שמצטמחת דווקא מתוך עריריות

רבקה מרים

אני ממצטת לדבר בציבור על זלדה. נדמה לי שדיברתי עליה ברבים רק פעמיים, בפעם הראשונה
זמן לא רב אחרי פטירתה - אגב, באיזו קלות אנחנו נוטים לרשום את המילה הנוקבת ורבת
המשמעויות הזאת, 'פטירה' - בערב שנערך לזכרה במכון 'כרם' שבירושלים, ובפעם השנייה לפני כמה
שנים, בערב שהפיקה הזמרת אורה זיטנר בצוותא בתל-אביב. מיעטתי להיענות גם לבקשות עיתונאים
שונים לספר עליה, או לפגוש אנשים שביקשו לכתוב עליה ספרים.

דווקא מתוך הקרבה סירבתי לדבר עליה. יש סכנה גדולה בהוצאה אל החוץ של קשרים אינטימיים,
בעיקר כשהללו נחטפים בצמא על ידי קהל משתוקק. הדבר נכון לגבי קשרים אינטימיים עם אנשים, אך
נכון מאוד גם כשמדובר בספרים, מקומות, רעיונות. ברגע אחד אפשר לגלות שמה שהיה שלך, אינו עוד
כזה. בנקל ניתן להפוך 'מקצוענים' לגבי מה שהיווה לחש פנימי בתוכנו. ואני לא רציתי להפוך
ל'זלדולוגית'.

כובד צלול

זלדה הייתה חברה מאוד קרובה שלי ושל יחיאל, בעלי לשעבר. הרבה שנים הייתה באה אלינו אחת
לשבוע, ללמוד אצלנו בחברותא. בשנים הראשונות היינו מביאים אותה לבית שלנו בשערי-חסד מביתה
שלה, שהיה אז עדיין ברחוב צפניה. אחר כך עברה לגור ברחוב הסמוך אלינו. כשעברנו אנחנו משם,
היא המשיכה לבוא אחת לשבוע כדי ללמוד איתנו בבית שאליו עברנו, ברחוב עמק-רפאים.

כשאני חושבת עליה עכשיו, נדמה לי שגם בחייה הייתה מין תמונה חיה. כשהכרנו אותה, כבר לא
הייתה קלת תנועה. בחושך לא היטיבה לראות, והייתה נסמכת על הזרוע בזמן ירידתה במדרגות, או
כשהייתה פוסעת ברחוב החשוך. ובעצם, לא רק בשעה שהיה חשוך.

והנה עולה בי עכשיו, מתוך הכתיבה, הביטוי 'כובד צלול'. אולי כך אני יכולה להגדיר לעצמי את
מה שקרן מתוכה. תמיד הייתה מין כבודות בגופניות שלה, אבל הכובד היה משולב במשהו אל-גילי,
נטול משקל, פולח ומדויק וישיר. היה בה שילוב של חוכמה ושל ליריות דקה, שילוב שאינו מובן
מאליו.

לראשונה נפגשנו בערב קריאה משותף, בו קראנו שתינו שירים מתוך ספרים שלנו, בביתה של
רבקה כצלנסון, שהייתה העורכת של 'דבר הפועלת'. רבקה כצלנסון, כך למדתי מאוחר יותר לדעת,
הייתה אחת המגלות הראשונות של זלדה, ומאלו שפרסמו אותה לראשונה. היא התגוררה אז במין
שיכון מאורך, מאותם שיכונים מחוקי-פנים, נדמה לי בקריית יובל. אחרי אותה פגישה התחלנו
להתראות בדרך קבע. למרות ההפרש בגיל ובאורח החיים, נטוה מיד מין חוט מהיר בינינו. אולי כי
במקור באנו שתינו מתוך ענפים שונים של העץ החסידים.

על חסידות אני מדברת, ובזלדה בלט מאוד השיוך דווקא לזרם של חב"ד, שהוא מין שילוב בין
מוקפדות ותעוזה. על השירים שלה נטתה, שלא כמוני, לעבוד הרבה. רעיון עלה בה ואז הייתה מלטשת
אותו לאט, עד לגימור, כשם שמלטשים יהלום.

הייתה בה, בנוסף, גם כמיהה עזה לגמוא מרחבים, מרחבי נוף ונפש, ולולא הביאווה אירועי החיים לחיות בסוג של צמצום וסגור, נדמה שנועדה לחיות באופן שונה לחלוטין. כבת-דוד שווה בשושלת לרבי האחרון מלובביץ', היה בה משהו מלכותי. מלכותי, אבל גם הרפתקן. כי יש סוג של מרחב, וסוג של מלכות, שמצטמצמים דווקא מתוך עריריות.

ציפור ללא כלוב

אני זוכרת איך הייתה אביגיל שלנו חוזרת מביקורים אצלה. אחרי שעברה זלדה להתגורר בשכונתנו, הייתה אביגיל הקטנטונת מתחפשת בבדים וצעפים וחרוזים שבררה מתוך הארון, והולכת אליה תדיר. זלדה הייתה יושבת איתה, משוחחת איתה בהישר מבט, כשווה בין שווים. היא גם הרבתה לספר לה אגדות, שלעיתים קרובות היו אגדות שלמה המלך.

או, בערבי קריאה אצלנו בבית, כשהיו מזדמנים אלינו משוררים וקוראים משיריהם - בבוא המועד שלה לקרוא, הייתה פותחת את התיק השחור והקטן שלה, תיק גברות מבריק שנפתח במעין 'קליק', ומחלצת מתוכו פתק מקופל, פותחת אותו באיטיות ואז קוראת את השיר בקולה השקט והמדויק. ואז מקפלת אותו, משיבה אותו לתוך התיק פנימה, מחלצת פתק מקופל נוסף, קוראת, מקפלת ומחזירה. וזהו. שני שירים. אולי, אולי, שלושה.

ועוד אני זוכרת. הרבה. אבל די. אולי גם לזיכרונות שלי, כמו לאותם פתקים, נכון עכשיו להיחלץ רק ברמזים קטנים מתוך הנבכים, ואז להתקפל, להתקפד, להינעל.

אבל דבר אחד חשוב לי לכתוב. זלדה לא הייתה במובן הנימוח של המילה, 'צדקת'. נוטים לראות בה, הן מתוקף הדברים שהשאירה בכתובים, והן בגלל הדמות שנשקפת מתוך התצלומים, מין אישה חסודה, רוחנית ושוכנת ערפל.

בזלדה היה משהו עז ודעתני ונוקב. היא הייתה מדברת מתוך להט ובטחון והביעה דעות נחרצות. בדיבוריה אי-אפשר היה לשייך אותה לשום קטגוריה, לשום חוג רעיוני. גם בעולם ה'דתי', במובנה המצומצם של ההגדרה, לא ניתן היה לכלוא אותה. היא הייתה קוראת ספרות לגווניה, מתעניינת בטבע, במדע, סקרנית לחידושים. היא הייתה ציפור שכלוב לא יכלא אותה בתוכו.

לא עוברים ביחד

את הרגע בו התקשרה אלי כדי להודיע לי שהמחלה אצלה ממאירה, אני זוכרת גם עכשיו. עמדתי אז במטבח שלי, אני ממש זוכרת על איזו מרצפת עמדתי, אוחזת בשפופרת הטלפון. 'זלדה', אמרתי לה, אחרי שתיקה שלא ידעתי מה לעשות בה, 'אל תדאגי, נעבור את זה ביחד'.

כך אמרתי אז, לתומי. וטעיתי. כל כך טעיתי. מפני שאי-אפשר באמת, עם כל הרצון הטוב, עם כל הכוונה, לעבור את זה ביחד. לאט ובהדרגה נפרדה לה זלדה ופרשה. ויש רגע שם, על הסף, שבו ברור לך שהחולה, גם כשעודנו חי ומדבר, כבר איננו ממש איתך. ואז, מי שבינתיים נשאר כאן, מוכרח, מרצונו או שלא מרצונו, לבדל עצמו אל בין החיים. וגם כשהוא מנחם אז את הגווע, לוחש אליו ואוחז בידו, תהום כבר רובצת ומפרידה ביניהם.

היינו קבוצה לא גדולה של חברים שהתחלפה במשמרות לצד מיטתה של זלדה בבית ובבית החולים. שם, ברגעים שבין ערנות לשקיעה, הייתה, ולפעמים כבר רק במלמול של שפתיים, מבקשת שנקרא לפניה מתוך ספר שירי ערש מתורגמים מיידש, 'וויג לידער' שבעריכת ברכה קופשטיין.

היו בו, בספר, שירים שדיברו על חורבן ופרעות ורעב, על אהבה וכאב, וכל השירים הללו פנו אל
התינוק שמתנענע על סף השינה, בזרועות אימו או בעריסה, בבטאם באופנים שונים חיבור בין אהבת
האם המגוננת לבין הקרע הפעור שבהוויה. כך, בקריאת שירי הערש הללו, הרדמנו אותה, איש בתורו,
אל תוך התרדמה הגדולה.

לפעמים, גם ברגעים הקשים ביותר, רצתה מאוד להמשיך ולחיות. 'לו רק עוד חודש אחד, הייתה
אומרת, 'רק עוד חודש. ואפילו שבוע.' אבל לפעמים, אמרה, 'די, אני לא יכולה עוד'.

וביטוי אחד שנשאר לי ממנה מאותם ימים, ושהולך איתי מאז, הוא 'לקדוש ברוך הוא יש דמיון
גדול לייסורים'.

הנה כתבתי כמה מילים לזכרה. אני חוששת שהמילים שכתבתי יקפיאו את הזיכרון החי שבי
שעודנו רוחש, אם כי ברחש שקט יותר, ככל שחולפות השנים. ואני אומרת לעצמי, הרי כולנו פתקים
כאלה, שנפתחים רק לרגע ושוב מוכנסים להעלם התיק השחור והמבריק, שיש לו סוגר מוכסף ונוקש.
ובין לבין, ואולי גם לפני ואחרי, מישהו קורא בנו. בקול רם או בשקט, בקול גבוה, או בקול נמוך וצרוד.
ואולי אנחנו גם נקראים לפעמים כשהשפתיים אינן נעות והקול בכלל לא יישמע.

ואידך זיל. ולא גמור.